

Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Västernorrlands län (Y) enligt 3 kap 6 § miljöbalken

HÄRNÖSANDS KOMMUN	3
Gustavsvik - Ramvik [Y 23] (Högsjö sn)	3
Härnösand [Y 21]	3
Vägnön [Y 22] (Säbrå sn)	3
KRAMFORS KOMMUN	3
Bollstabruk [Y 30] (Ytterlännäs sn)	3
Bönhamn [Y 26] (Nordingrå sn)	4
Gallsäter [Y 28] (Nora sn)	4
Högbonden [Y 25] (Nordingrå sn)	4
Nora - Rossvik [Y 24] (Nora sn)	4
Norrfallsviken [Y 29] (Nordingrå sn)	4
Norum [Y 32] (Dals sn)	5
Pannsjön [Y 33] (Dals sn)	5
Svanö [Y 27] (Gudmundrå sn)	5
Värns - Sund - Fanön [Y 34] (Vibyggerå sn)	5
Ytterlännäs gamla kyrka [Y 31] (Ytterlännäs sn)	5
SOLLEFTEÅ KOMMUN	6
Eden [Y 53] (Junsele sn)	6
Graninge bruk [Y 46] (Graninge sn)	6
Gålsjö bruk [Y 48] (Boteå sn)	6
Holm - Björkä [Y 47] (Överlännäs sn)	6
Lidgatu [Y 50] (Ådalslidens sn)	7
Nämforsen [Y 51] (Ådals-Lidens sn)	7
Ramsele gamla kyrka [Y 52] (Ramsele sn)	7
Västanbäck - Kortingön [Y 54] (Junsele sn)	7
Österåsen [Y 49] (Eds sn)	7
SUNDSVALLS KOMMUN	8
Allsta - Klingsta - Vi - Tunbyn [Y 5] (Tuna sn)	8
Brämön [Y 3] (Njurunda sn)	8
Galtström [Y 2] (Njurunda sn)	8
Gudmundstjärn [Y 13] (Indals sn)	8
Högom [Y 9] (Selångers sn)	9
Kvissle - Nolby - Prästbolet [Y 4] (Njurunda sn)	9
Liden [Y 14] (Lidens sn)	9
Ljungans dalgång [Y 7b-f] (delen i Attmar, Njurunda, Stöde och Tuna sn)	9
Merlo - Skönvik [Y 12] (delen i Sköns sn)	9
Njurundakusten [Y 1] (Njurunda sn)	10
Norra Alnön [Y 11] (Alnö sn)	10
Selånger - Kungsnäs [Y 10] (Selångers sn)	10
Sundsvall [Y 8]	10
Vattjom - Rude [Y 6] (Tuna sn)	11
TIMRÅ KOMMUN	11
Lögdö bruk [Y 19] (Hässjö sn)	11
Merlo - Skönvik [Y 12] (delen i Timrå sn)	11
Vivstavarv [Y 18] (Timrå sn)	11
Våle - Skilsåker [Y 17] (Tynderö sn)	12
ÅNGE KOMMUN	12
Boltjärn [Y 15] (Borgsjö sn)	12

Borgsjö [Y 16] (Borgsjö sn)	12
Haverö [Y 55] (Haverö sn)	12
Ljungans dalgång [Y 7a] (delen i Borgsjö och Torps sn)	13
ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN	13
Arnäsbacken [Y 41] (Arnäs sn)	13
Brynge [Y 40] (Sidensjö sn)	13
Eliasmynen [Y 45] (Anundsjö sn)	13
Gideå bruk [Y 42] (Gideå sn)	14
Grisslan [Y 39] (Själevads sn)	14
Lillsjöslåttern [Y 44] (Anundsjö sn)	14
Marviksgrunnan [Y 35] (Nätra sn)	14
Myckelgensjö [Y 43] (Anundsjö sn)	14
Sandviken [Y 37] (Nätra sn)	15
Slåttdalsberget [Y 34] (Nätra sn)	15
Trysunda [Y 38] (Nätra sn)	15
Ulvöhamn [Y 36] (Nätra sn)	15

HÄRNÖSANDS KOMMUN

Gustavsvik - Ramvik [Y 23] (Högsjö sn)

Motivering:

Örlogsdepå från 1916-19 ännu i bruk. (*Militär miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Torrdocka och verkstäder. En av bostadslängorna för tjänstemän vid örlogsdepån är en av landets första radhusrader.

I området ingår även:

Sågverkssamhällen från 1800-talets senare del och jordbruksbyar i traditionellt höjdläge.

Härnösand [Y 21]

Motivering:

Stifts- och residensstad med mångsidiga förvaltningsfunktioner, framträdande nyklassicistiska karaktärsbyggnader och en bebyggelse som visar den äldsta strandbundna planstrukturen och gradvis utveckling mot allt större regelbundenhet. Som "Norrlands Aten" och Lubbe Nordströms "Öbacka" förknippas Härnösand med en speciell roll i Norrlands historiska utveckling och kulturliv.

Uttryck för riksintresset:

Domkyrkan från 1856, den märkliga gymnasiebyggnaden ritad av Tempelman och residenset båda från sent 1700-tal, samt andra stifts-, residens-, skol- och regementsstadens karaktärsbyggnader. Området Östanbäcken med bevarad oregelbunden planstruktur från 1500-talet och träbebyggelse från tidigt 1800-tal. Den inte helt regelbundna rutnätsplanen i stadskärnan, utvidgningarna på Kronholmen och arbetarförstaden Rotudden som tillsammans representerar stadsbyggnadsutvecklingen under 1700-talets slut och 1800-talet. Hammmiljöer.

Vägnön [Y 22] (Säbrå sn)

Motivering:

Fornlämningssmiljö, typiskt exempel på norrländsk kuströsemiljö med stråk av bronsåldersrösen, delvis samlade i gravfält och där landhöjningsprocessen illustreras.

Uttryck för riksintresset:

Anläggningar av varierande former, där många är stora och innehåller kistor av stenhällar.

Merparten ligger på en nivå av 25-30 m över havet, det finns även enstaka lägre liggande rösen och stensättningar (5-15 m över havet) som dateras till järnålder.

KRAMFORS KOMMUN

Bollstabruk [Y 30] (Ytterlännäs sn)

Motivering:

Bruksmiljö framvuxen kring år 1737 anlagd masugn med teknikhistoriskt värdefulla lämningar från 1800-talets masugns- och ångsågsepok.

Uttryck för riksintresset:

Rester av masugn från 1886 med bevarad blåsmaskin samt en år 1860 anlagd ångsåg med maskinhus från 1890, bruksherrgård från 1815, arbetar- och tjänstmannabostäder placerade utmed en gata m.m.

Bönhamn [Y 26] (Nordingrå sn)

Motivering:

F.d. *säsongsfiskeläge* som under århundraden spelat stor roll för Nordingrås näringsliv, med bofast befolkning sedan 1700-talet.

Uttryck för riksintresset:

Stora sjöbodar och båthus kring hamnen och ovanför liggande bostadshus. Kapell från 1600-talet.

Gallsäter [Y 28] (Nora sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med bronsåldersrösen i bevarad strandkontakt.

Uttryck för riksintresset:

Ensamliggande bronsåldersrösen vid en från Bottenhavet avsnörd sjö. I miljön ingår även ett gravfält från järnåldern och fossil åkermark med inslag av röjningsrösen.

Högbonden [Y 25] (Nordingrå sn)

Motivering:

Kommunikationsmiljö, fyrplats med en av landets högst belägna fyrrar.

Uttryck för riksintresset:

Till anläggningen, uppförd 1906-09, hör fyrtorn och fyrvaktarbostäder med uthus. Läget, siktlinjerna.

Nora - Rossvik [Y 24] (Nora sn)

Motivering:

Sockencentrum i anslutning till en av de tätaste järnåldersbygderna norr om Medelpad.

(*Fornlämningsmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Kring Norasundet och Sursundet finns ett stort antal fornlämningar från järnåldern, främst högar och stensättningar liggande som solitärer, i smågrupper eller samlade i gravfält. Enstaka storhögar, husgrunder och husgrundsterrasser samt fossil åkermark. Medeltida kyrkplats med Noras nuvarande kyrka från 1806, uppförd av kyrkobyggaren Simon Geting.

I området ingår även:

Enstaka röselokaler från bronsålder.

Norrfällsviken [Y 29] (Nordingrå sn)

Motivering:

A. *Fiskeläge* med välbevarat kapell från 1646.

B. *Fornlämningsmiljö* med stråk av kuströsen från järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

A. Fiskeläge i god och skyddad naturhamn med traditionell bebyggelsegruppering utefter en med stranden parallell gata där båthusen ligger med gavlarna mot vattnet, kokhusen är lokaliserade till gatans översida och gistvallar högre upp.

B. På halvöns högre delar finns spridda röselokaler som ligger på nivåer ned till 15 m, vilket för dessa innebär en datering till järnåldern.

Norum [Y 32] (Dals sn)

Motivering:

Bymiljö med struktur och bebyggelse från 1800-talet i välbevarat skick.

Uttryck för riksintresset:

Tre byar där bebyggelsen från 1800-talet ligger på höjder och åkrarna sträcker sig ned mot sjön. En stor mängd faluröda, välbevarade byggnader.

Pannsjön [Y 33] (Dals sn)

Motivering:

Torpmiljö med arbetarsmåbruk (Per Albin-torp), en av landets största och mest välbevarade miljöer från 1930-talets nyodlingsepok. (*Småbruk*).

Uttryck för riksintresset:

Sju välbevarade torp med tillhörande ladugårdar, byggda efter en typritning upprättad av Statens Egnahemsnämnd.

Svanö [Y 27] (Gudmundrå sn)

Motivering: *Industriemiljö*, träindustrisamhälle som i väl avgränsat koncentrat belyser olika utvecklingsfaser av den norrländska träindustrins samhällsbyggande.

Uttryck för riksintresset:

Bostadskaserner, typiska för 1800-talets tidiga ångsågsepok samt arkitektoniskt högststående bebyggelse av arbetar- och tjänstemannabostäder till den år 1906 anlagda sulfittfabriken. Från 1950-talets goda konjunkturer för träindustrin finns hyreshus och villor. Första sågverket anlades 1867.

Värns - Sund - Fanön [Y 34] (Vibygerå sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, representativ och mycket åskådlig kuströsemiljö i karaktäristiskt bronsåldersläge med några av Ångermanlands förnämligaste gravmonument.

Uttryck för riksintresset:

Delmiljö, se beskrivning för Slåttdalsberget [Y 34], Örnsköldsviks kommun.

Ytterlännäs gamla kyrka [Y 31] (Ytterlännäs sn)

Motivering:

Medeltidskyrka med utomordentligt rik interiör, kyrkplatsens dominerande, älvanknutna läge i bygden är fortfarande tydlig. (*Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Kyrkobyggnad, sannolikt uppförd på 1200-talet. Valvmålningar och väggmålningar från 1400-talets slut eller 1500-talets början. Den fasta inredningen är från 1600- och 1700talet. Belägen i öppet odlingslandskap i anslutning till Ångermanälven.

SOLLEFTEÅ KOMMUN

Eden [Y 53] (Junsele sn)

Motivering:

Bymiljö, ovanligt stor by, välbevarat bymönster och av skiftesreformen oförändrad bykärna.

Uttryck för riksintresset:

Enhetlig bebyggelse av bostadshus och ekonomibyggnader i rödfärgat timmer, husen i oskiftade lägen med gårdarna på rad utmed bygatan. Bebyggelsen ligger utmed skogskanten och åkermarken breder ut sig framför byn. Fägata.

Graninge bruk [Y 46] (Graninge sn)

Motivering:

Bruksmiljö, Ångermanlands äldsta järnbruk med privilegium från 1673.

Uttryck för riksintresset:

Bruksområde med alléprydda uppfartsvägar samt arbetarbostäder och industrilokaler från 1700- och 1800-talet, grupperade runt bruksdammarna. Till anläggningen hör spik- stål- och plåthammare, ekonomibyggnader samt brukskyrka i trä från 1759.

Gålsjö bruk [Y 48] (Boteå sn)

Motivering:

Bruksmiljö med välbevarad 1700-talsprägel. Järntillverkningen upphörde år 1892.

Uttryck för riksintresset:

Herrgård från 1776, sex arbetarkaserner och härbren från 1700-talet. Dammar och timmerrännor.

Holm - Björkå [Y 47] (Överlännäs sn)

Motivering:

Centralbygd med Norrlands enda säteribildning och förekomst av fornlämningar, bl.a. landskapets största gravfält från järnåldern, som antyder områdets långa hävd som agrar huvudbygd.

(Fornlämningsmiljö, Kyrkomiljö, Gårdsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Öppet odlingslandskap kring Holm, stormannagård sedan 1500-talet och med huvudbyggnad från 1700-talet. Flera höggravfält varav Björkåfältet är Ångermanlands största och Holm landskapets mest monumentala, där undersökningar givit rika folkvandringstida fynd. Överlännäs medeltida kyrka och Lännäs gård med herrgårdslignande huvudbyggnad från 1800-talets första hälft.

I området ingår även:

Björkå fd stångjärnsbruk med herrgård, arbetarkaserner och ekonomibyggnader huvudsakligen från brukets trävaruepok under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Lidgatu [Y 50] (Ådalslidens sn)

Motivering:

Bymiljö, socknens centralort under 1700- och 1800-talet, med samlad bebyggelse och välbevarade ekonomibyggnader som ger en enhetlig och oförvanskad bild av 1800-talets byggnadsskick.

Uttryck för riksintresset:

Av skiften oförändrad tomtstruktur med gårdarna på rad utmed bygatan och tydlig åtskillnad mellan man- och fägårdar. Tomterna oförändrade åtminstone sedan 1693 och vid laga skiftet 1843 utflyttade inte någon gård.

Nämforsen [Y 51] (Ådals-Lidens sn)

Motivering:

Unik *fornlämningsmiljö*, ett av Nordens största hällristningskomplex samt boplatser från sten- och bronsålder. (*Hällbildsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Ett stort antal ristningar är inhuggna på öar i forsen och utmed forsens stränder med en figursammansättning som antyder kontakter mellan nordsvenskt och sydsvenskt område. Flera fyndrika boplatser från sten- och bronsålder samt tre gravar av rösetyp.

Ramsele gamla kyrka [Y 52] (Ramsele sn)

Motivering:

Medeltidskyrka, med för Ådalen karaktäristiskt läge vid älven. (*Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Kyrkan, sannolikt uppförd på 1200-talet, består av ett enda rektangulärt rum samt en tillbyggd sakristia. Väggmålningar från 1600-talet. Prästgård från 1879.

Västanbäck - Kortingön [Y 54] (Junsele sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, fångstgropssystem som nyttjats från ca 1800 f.Kr. till långt in på 1800-talet e.Kr.

Uttryck för riksintresset:

Tre långa fångstsystem med gropar, lokaliserade i pedagogiskt tydligt läge på en ö samt i och vid stränderna till Ångermanälven. Stenåldersboplatser i området.

Österåsen [Y 49] (Eds sn)

Motivering:

Sanatoriemiljö, socialhistoriskt intressant sjukhusanläggning med park från 1901, uppfört som ett av Oslar II:s jubileumssanatorier.

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnad bestående av fyra envåningspaviljonger länkade till en central byggnadskropp, ritad av Fredrik Lilljekvist. Österåsen var till skillnad från andra jubileumssanatorier uppfört i trä.

SUNDSVALLS KOMMUN

Allsta - Klingsta - Vi - Tunbyn [Y 5] (Tuna sn)

Motivering:

Centralbygd med bybebyggelse av 1800-talsprägel där fornlämningar och ortnamn vittnar om forntida centralitet och lång bebyggelsekontinuitet. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Öppen odlingsbygd med inslag av fornlämningar i form av grupper med gravar eller gravfält med högar och stensättningar, i flera fall med anslutande husgrundsterrasser. Medelpads största *fornborg*. Gamla bylägen norr och väster om Klingstatjärnen. Ortnamnen Tunbyn, Vi samt sockennamnet Tuna antyder centrala funktioner i järnålderssamhället.

Brämön [Y 3] (Njurunda sn)

Motivering:

Fiskeläge, en av det äldsta bland de mellansvenska städernas fjärrfiskeplatser vid norrlandskusten och omnämnt sedan 1400-talet samt lotsplats och fyr där fyrvaktarbostäder och fiskelägesbebyggelse har bibehållit sin ursprungliga prägel.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelsen vid de två närliggande hamnlägena Brämöhamn och Viken, kapellet från 1600-talet samt lotsplatsen med ett fyrorn, uppfört 1859. Brämön är omnämnd som fiskeläge sedan 1400-talet.

Galtström [Y 2] (Njurunda sn)

Motivering:

Bruksmiljö, landskapet Medelpads första järnbruk, grundat 1673, med välbevarad och karaktäristisk bebyggelse från 1800-talet mitt.

Uttryck för riksintresset:

Bruk med bevarad rost- och masugn samt herrgård och brukskontor från 1800-talet. Från brukets äldsta tid finns ett *kapell* från 1680. Vid hamnen en bevarad ångdriven lyftkran. Lämningar efter vattendrivna sågar. Galtström var ett s.k. integrerat bruk där både tackjärns- och stångjärnsproduktion förekom.

Gudmundstjärn [Y 13] (Indals sn)

Motivering:

Unikt välbevarad *ensamgård* vars 23 bevarade byggnader i sin helhet uppvisar det norrländska månghussystemet och utgör exempel på ett skogshemman utanför jordbruksbygderna.

Uttryck för riksintresset:

Gårdens många byggnader visar en verksamhet som till stor del varit inriktad på självhushåll. Till gården hör och omgivande ängs- och odlingsmarker. Gudmundstjärn anlades under 1700-talet på kronomark. Merparten av bebyggelsen härrör från 1800-talet.

Högom [Y 9] (Selångers sn)

Motivering:

Vetenskapligt intressant *fornlämningsmiljö* med ett av Medelpads största och mest monumentala höggravfält, beläget inom en av Medelpads huvudbygder under järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Imponerande höggravfält där undersökningen av tre storhögar givit rika folkvandringstida fynd liksom en underliggande boplats. Inom området står en runsten, möjligen ditflyttad på 1860-talet. Jämför nedanstående miljö Selånger - Kungsnäs.

Kvissle - Nolby - Prästbolet [Y 4] (Njurunda sn)

Motivering:

Unik *fornlämningsmiljö* där kombinationen av ett gravfält med flera storhögar, varav en är Norrlands största, en runsten och en tidigmedeltida gårdskyrkoruin representerar en sannolik stormannabebyggelse under järnålder och tidig medeltid och utgör en av de tydligaste markeringarna av förhistorisk och tidigmedeltida makt och status norr om Dalälven.

Uttryck för riksintresset:

Rikt bestånd av husgrundsterrasser, gravgrupper och gravfält från järnålder, inslag av storhögar på två platser samt gårdskyrkoruin. Ensamliggande storhög vid Tingsta gårdsbacke.

Liden [Y 14] (Lidens sn)

Motivering:

Bymiljö och *sockencentrum* i lidläge.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelseområdet högt i dramatiskt kuperat älvlandskap i kanten mot skogsmark och med vidsträckta inägomarker i sluttning mot Indalsälven. Lidens gamla kyrka, uppförd vid 1400-talets slut, ligger vid älven medan 1800-talskyrkan är belägen vid Lidens by.

Ljungans dalgång [Y 7b-f] (delen i Attmar, Njurunda, Stöde och Tuna sn)

Utredningsområde:

Älvdalsbygd som i älvens nedre lopp tillhör de äldsta i Norrland med kontinuerlig bosättning från tidig järnålder och en stor mängd fornlämningar. Viktig länk i kommunikationsleden mot Tröndelag och transportled för timmer. Storslaget jordbrukslandskap, vattenanknuten industrialisering med vattensågar, timmerhantering, järnbruk och kraftverk. Miljön fortsätter mot väster in i Ånge kommun. (*Fornlämningsmiljö, Kommunikationsmiljö, Industrimiljö, Kraftverksmiljö, Bruksmiljö*).

Merlo - Skönvik [Y 12] (delen i Sköns sn)

Motivering:

Industrimiljö, Sundsvalls distriktets största *sågverkssamhälle* Skönvik med industri- och arkitekturhistoriskt intressanta byggnader.

Uttryck för riksintresset:

Arbetarkaserner och industribyggnader från 1800-talets slut. En äldre lastageplats och ett glasbruk från 1811 ersattes år 1862 med flera ångsågar och senare med gjuteri och verkstäder. Den del av miljön som omfattar ägarens sommarvilla Merlo ligger i Timrå kommun (K 81 009).

Njurundakusten [Y 1] (Njurunda sn)

Motivering:

En av norrlandskustens rikaste fornlämningsmiljöer med kustnära stråk av rösen och stensättningar från brons- och järnålder samt tydligt samband med landhöjningen.

Uttryck för riksintresset:

Gravrösen av olika typer, med rik formvariation och varierande konstruktionsdetaljer under bronsålder och flera med betydande dimensioner. Gravskicket och gravformernas förändring i tiden kan följas genom gravlägenas förflyttning mot lägre nivåer och nya kustlinjer.

I området ingår även:

Fiskeläget Skatan, som varit av betydelse för fjärrfisket under 1600- och 1700-talen.

Norra Alnön [Y 11] (Alnö sn)

Motivering:

Odlingslandskap med lång bebyggelsekontinuitet och däri insprängda *industrimiljöer* som speglar sågverksepoken och industrialismens genombrott vid 1800-talets senare del då Alnö var "de sexton sågarnas ö". (*Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Välbevarade *bymiljöer*, gravfält och storbögar från järnålder samt strategiskt lokaliserad tidigmedeltida kyrka och eventuell kastallämning. Omedelbart intill ligger monumental 1890-talskyrka, ritad av Ferdinand Boberg. I norra delen av miljön vittnar bl.a. bebyggelsen i Hörningsholm, Nacka, Eriksdal, Hovid och Johannesvik om den koncentration av sågverk som uppstod i området under 1800-talets senare del. Landets första föreningslokal Folkets hus på landsbygden byggdes här 1896, Tors lokal i Hörningsholm.

Selånger - Kungsnäs [Y 10] (Selångers sn)

Motivering:

Centralbygd, Medelpads administrativa och ekonomiska centrum före Sundsvalls grundläggning 1621 och ett av de fornlämningsstättaste områdena i landskapet. (*Fornlämningsmiljö*, *Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Öppet jordbrukslandskap vid djupt liggande havsfjärd med rikt fornlämningsbestånd av järnåldersgravfält, fossila åkrar, pilgrimsled och S:t Olofshamn omtalad 1519. *Sockencentrum* med medeltida *kyrkoruin* och skola. Byarna Hov och Kungsnäs speglar genom det topografiska läget de förhistoriska och medeltida centralfunktioner som kan förknippas med dessa namn. En "tingshög" finns i området. Bybebyggelsen från 1800-talet håller kvar byarnas traditionella lägen.

Sundsvall [Y 8]

Motivering:

Stadsmiljö och centrum i en industriregion. Unikt uttryck för sågverksindustrins expansion och det sena 1800-talets burgna stadsbyggande med storstadsmässiga ambitioner samt parallellt härmed utbyggd arbetar- och hantverkarförort.

Uttryck för riksintresset:

Stadskärnans rutnätsplan som i grunden härstammar från 1600-talet och de förändringar och utvidgningar som genomfördes vid 1800-talets slut. Stenstadsbebyggelsen som tillkom under en

kort period efter den förödande branden 1888. Hamn- och järnvägsmiljöer. Stenhammaren med träbebyggelse, karaktäristiska uthus och trädgårdar.

Vattjom - Rude [Y 6] (Tuna sn)

Motivering:

Odlingslandskap och väl avgränsad järnåldersbygd med fornlämningskoncentration av järnåldersanläggningar samt spår av medeltida vägsträckningar utmed huvudstråket mot Trondheim (Pilgrimsvägen). (*Fornlämningsmiljö, Forn- och medeltida vägmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Fornlämningsbestånd av mindre gravfält, ensamliggande fornlämningar samt husgrundsterrasser. En enstaka och ovanlig anläggning av monumental karaktär är "Starkotters grav", den ligger inom ett gravfält och består av en rektangulär stensättning med tät stenfyllning. Av kommunikationshistoriskt intresse är bevarade delar av de medeltida vägarna mot Norge, den anslutande "Finnhuvudvägen" från Tuna kyrka samt en S:t Olofskälla.

TIMRÅ KOMMUN

Lögdö bruk [Y 19] (Hässjö sn)

Motivering:

Bruksmiljö, järnbruk från 1685 med välbevarad bebyggelse från 1700- och 1800-talets masugnsepok.

Uttryck för riksintresset:

Till bruksmiljön hör herrgård med ekonomibyggnader, arbetarbostäder och ett kapell från 1717. Produktionsanläggningarna vid vattendragen norr och söder om bruket utgjordes av kvarnar och smedjor respektive rost- och masugn, som idag står som ruiner.

Merlo - Skönvik [Y 12] (delen i Timrå sn)

Motivering:

Delmiljö, sommarvillan "Merlo slott" med tillhörande park. (*Sommarnöjesmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Sågverkspatronen Fredrik Bünsow uppförde 1884 en sommarvilla Merlo i medeltidsromantisk stil som ritades av arkitekten Gustaf Isac Clason. Park och ekonomibyggnad. Området utgör delmiljö av sågverkssamhället Skönvik i Sundsvalls kommun.

Vivstavarv [Y 18] (Timrå sn)

Motivering:

Industrimiljö, välbevarat och homogent träindustrisamhälle från 1800-talet som startade med ett skeppsvarv, anlagt 1797.

Uttryck för riksintresset:

Till samhället hör herrgård med park från 1818 och arbetarbostäder anlagda i axialt mönster. På Bölesholmarna uppfördes under 1800- och 1900-talen sågverk, massafabrik och pappersbruk. Idag

drivs ett modernt pappersbruk på platsen. Spruthuset med damm är kvar från den äldre industriepoken. Förutom den äldsta *bruksmiljön* kring herrgården och Bruksgatan hör till samhället 1900-tals arbetar- och tjänstemannabostäder vid landsvägen i anslutning till komplementsamhället Vivsta. En allé leder från landsvägen fram till herrgården.

Våle - Skilsåker [Y 17] (Tynderö sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med gravrösen från bronsålder och järnålder, däribland landskapet Medelpads två största rösen.

Uttryck för riksintresset:

I området finns både runda rösen och långrösen från bronsåldern samt stensättningar och gravfält från järnåldern, vilka är anlagda på olika nivåer och i lägen anpassade efter de skilda tidersepokenas kustlinjer. Av de bronsålderstida anläggningarna finns ett runt röse och ett långröse av monumentala mått, 22 m i diameter respektive 42 x 11 m.

ÅNGE KOMMUN

Boltjärn [Y 15] (Borgsjö sn)

Motivering:

Bymiljö med bibehållen 1800-talskaraktär och ett av länets bäst bevarade exempel på ålderdomlig agrar bebyggelsestruktur.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse i höjdläge med gårdarna på rad utmed bygatan. En fägata bakom ekonomibyggnaderna längs skogskanten.

Borgsjö [Y 16] (Borgsjö sn)

Motivering:

Sockencentrum, en gång viktig anhalt utmed "pilgrimsleden", med lämningar efter Borgsjö skans och en av landskapets rokokokyrkor av hög klass. (*Kyrkomiljö, Skansmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Välbevarad 1700-talskyrka och skans från 1600-talet. Kyrkan med rokokointeriör är en av de främsta exemplen på det norrländska 1700-talets kyrkoarkitektur. S:t Olofskälla.

Haverö [Y 55] (Haverö sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö kring sjösystemen Havern, Kyrksjön och Holmsjön, koncentration av boplatser från stenåldern i typiska strandlägen.

Uttryck för riksintresset:

Boplatser, anlagda i för inlandsboplatser karaktäristiska lägen utefter stränder vid från havet avsnörda sjöar. Området ligger ovanför högsta kustlinjen.

I området ingår även:

Dammar, kvarn och fiskehus vid Haverö strömmar. Haverö 1800-talskyrka med det gamla riksgränsmärket Haffrastenen.

Ljungans dalgång [Y 7a] (delen i Borgsjö och Torps sn)

Utredningsområde:

Älvdalsbygd som i älvens nedre lopp tillhör de äldsta i Norrland med kontinuerlig bosättning från tidig järnålder och en stor mängd fornlämningar. Viktig länk i kommunikationsleden mot Tröndelag och transportled för timmer. Storslaget jordbrukslandskap, vattenanknuten industrialisering med vattensågar, timmerhantering, järnbruk och kraftverk. Flertal S:t Olofskällor. Miljön fortsätter mot öster in i Sundsvalls kommun. (*Fornlämningsmiljö, Kommunikationsmiljö, Industrimiljö, Kraftverksmiljö, Bruksmiljö*).

ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

Arnäsbacken [Y 41] (Arnäs sn)

Motivering:

Sockencentrum med kringbebyggelse som vuxit fram i anslutning till landets nordligaste höggravfält från yngre järnålder och anslutande boplatsoområde. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Ovanligt åskådlig och välbevarat höggravfält från yngre järnålder i visuellt samband med kyrkan. I samband med arkeologiska undersökningar i senare tid har intill gravfältet påträffats en samtida boplatz, överlagrad av en medeltida gårdstomt med synliga husgrunder. Vid kyrkan prästgård, skola, sockenstuga och tiondebod samt välbevarade kyrkstallar. "Centrumbebyggelse" sydväst om kyrkan med smedja, mejeri och skinnhandel mm.

Brynge [Y 40] (Sidensjö sn)

Motivering:

Tidigindustriell såg- och *kraftverksmiljö* som tydligt visar vattenkraftens betydelse för det industrialiseringen med en av de få, välbevarade finbladiga vattensågarna från 1700-talet i landet. (*Tidigindustriell miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Finbladig vattensåg från 1764, flyttad till nuvarande plats 1842. Lärftmangel och arbetarbostad från 1700-talet samt en smedja. Välbevarad kraftverksbyggnad från 1919.

Eliasmyren [Y 45] (Anundsjö sn)

Motivering:

Torpmiljö, välbevarat kronatorp och representant för de uppodlingar som gjordes på kronans marker under 1900-talets början som ett led i arbetslöshetspolitiken.

Uttryck för riksintresset:

Kronatorp med bostadshus, ladugård, tvättstuga och ett uthus, byggnaderna är i huvudsak uppförda på 1910-talet.

Gideå bruk [Y 42] (Gideå sn)

Motivering:

Industrimiljö, järnbruk från 1800-talet i isolerat läge som ger exempel på den lokalisering till områden med god tillgång på träkol och vattenkraft som skedde under järnbruksepokens sista blomstringstid. (*Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Det isolerade, av vattenkraftstillgången styrda läget. Väl bevarad herrgårdsmiljö från 1826 med paviljonger, kägelbana samt ekonomibyggnader till jordbruket, skolhus, kvarn och kraftverk. Husgrunder och slaggvarp från järnframställningen.

Grisslan [Y 39] (Själevads sn)

Motivering:

Fjärrfiskeläge i yttre havsbandet med kapell från 1600-talet. (*Fiskeläge*).

Uttryck för riksintresset:

Sjöbodar, kokhus och båthus med enhetlig färgsättning i falurött och vita snickerier. Ovanför bygatan ligger gistvallen.

Lillsjöslåttern [Y 44] (Anundsjö sn)

Motivering:

Odlingslandskap, slåttermark med bevattningssystem. (*Odlingslandskap med övervattnade slåttermarker*).

Uttryck för riksintresset:

Bevattningsanläggning från 1880 i form av sildiken och fördämningar. Inom området står sju glest timrade starrlador, en skogskoja och ett tiotal hässjor, gärdesgårdar.

Marviksgrunnan [Y 35] (Nätra sn)

Motivering:

Fjärrfiskeläge med kapell och lämningar efter tomtningar. (*Fiskeläge, Forn- och medeltida kustmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Tätt bestånd av sjöbodar och kokhus, samlade kring den gamla hamnkanalen. Kapellet som ligger högre upp är från 1771. Läget är anlagt av Gävleborgare och därefter använt av fiskare från Ullånger. Söder om fiskeläget en koncentration av tomtningar, lämningar efter enkla byggnader som använts i samband med säljakt under förhistorisk och tidig historisk tid.

I området ingår även:

Spår av malmtäkt från 1700-tal till 1900-tal i berget ovanför hamnen.

Myckelgensjö [Y 43] (Anundsjö sn)

Motivering:

Bymiljö där en gård visar den nordsvenska månghussystemets bebyggelsestruktur. (*Fäbodsmiljö, Skogsbruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Genbergiska gården i Myckelgensjö med totalt 24 bevarade knuttimrade hus från 1700- och 1800-

talen. Omgivande, och strandanknutet, *odlingslandskap* med hävdade inägomarker samt Östdalbodarnas välbevarade fäbod. Kallmurad flottningsränna.

Sandviken [Y 37] (Nätra sn)

Motivering:

Fjärrfiskeläge anlagt av Gävlefiskare, med kapell och välbevarad äldre bebyggelse genom att platsen aldrig haft bofast befolkning. (*Fiskeläge*).

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse från 1700-talet med tiotal kokhus och tillhörande sjöbodas, kapell från 1867. Byggnadernas exteriörer är bevarade i ursprungligt omålat skick.

Slåttdalsberget [Y 34] (Nätra sn)

Motivering:

Fornlämningssmiljö, representativ och mycket åskådlig kuströsemiljö i karaktäristiskt bronsåldersläge med några av Ångermanlands förnämligaste gravmonument.

Uttryck för riksintresset:

Omfattande komplex av rösen och stensättningar med rik formvariation; runda, rektangulära, ovala och längre, ofta med konstruktionsdetaljer som stenkista och kallmurade kanter. Anläggningarna är belägna ca 25 - 50 m över havet. Rösestråket utgör en del av miljön Värns - Sund - Slåttdalsberget som sträcker sig in i Kramfors kommun.

I området ingår även:

Fäbodas.

Trysunda [Y 38] (Nätra sn)

Motivering:

Fjärrfiskeläge från 1600-talet med kapell från 1654 och kyrkogård. (*Fiskeläge*).

Uttryck för riksintresset:

Karaktäristisk bebyggelsestruktur med strandnära bygata som särskiljer en tätt samlad rad med kokhus och sjöbodas från gistvallar och ekonomibygnader för djuren.

Ulvöhamn [Y 36] (Nätra sn)

Motivering:

Unikt *fiskeläge*, Norrlands största och äldsta fjärrfiskeläge av medeltida ursprung (sedan 1500-talet Gävlebohamn), med kapell av stort kulturhistorisk värde. Fast befolkning sedan 1800-talet. Flera av Lubbe Nordströms tidiga noveller utspelas i denna miljö.

Uttryck för riksintresset:

Hamn med långsmala tomter och karaktäristisk bebyggelsebild med kokhus från 1900-talets början. Kapell från 1622, rikligt inrett med målningar från 1719.